

Bodem in de Breedste zin van het woord

De Bodembreed-thema's zijn nog nooit zo veelzijdig en integraal geweest, het enthousiasme is groot en er is bij alle partijen (burgers, bedrijven en overheid) veel energie om te vernieuwen. Natuurlijk is er ook blijvende aandacht voor de vragen rond toelating, sanering, handhaving, andere klassieke milieuthema's en economische randvoorwaarden voor het leefomgevingsbeheer. Enkele redactieleden waren ook op de 25^e BodemBreed aanwezig. Hieronder een impressie.

INTERNATIONALE SAMENWERKING

De sessie 'Haal meer kennis internationaal' is geïnspireerd op het feit dat Nederland zijn internationale concurrentiepositie aan het verliezen is. Oorzaak hiervan is onder andere een slecht functionerende arbeidsmarkt en het uitstellen van investeringen in onderzoek en innovatie. Daarnaast is de daling te wijten aan het nijpende gebrek aan technici en ingenieurs, de gebrekkige samenwerking van bedrijven en universiteiten en het gebrek aan regie door de Nederlandse overheid. Op welke wijze kunnen wij de positie van Nederland weer verbeteren? Er ligt een kans bij de Europese strategie 2020 die gericht is op het ontwikkelen van een gezonde, veilige en concurrerende EU. Aan deze strategie is een financieringsprogramma gekoppeld, Horizon 2020, dat o.a. is gericht op kennisontwikkeling en innovatie. Vanuit de overheid, het bedrijfsleven en kennisinstellingen is geschetst welke belangen zij hebben en welke rol zij kunnen spelen om te komen tot een goede Nederlandse inzet.

Duidelijk werd dat de aandachtspunten liggen in een goede EU-samenwerking; we moeten de contacten onderhouden, elkaars belangen kennen en elkaars netwerken en kennis verbinden en benutten. Hiervoor moeten partijen samen optrekken in plaats van elkaar beconcurreren. Benut het netwerk van de overheid om in de EU aan tafel te komen en de agenda te bepalen, de goede naam en kennis en ervaring van instituten om projecten van de grond te krijgen, het bedrijfsleven voor haar kennis van het juridische systeem in verschillende landen en de kennis die zij hebben van de ondergrond en van risico's. Geef elkaar de ruimte voor het realiseren van de eigen belangen. Overheid schep ruimte in regelgeving en wees proactief. Bedrijven en overheden breng pilots in. Met deze tips is de aanzet gegeven voor een nationaal netwerk gericht op internationale samenwerking.

INNOVATIES EN PILOTPROJECTEN

Ook bij Bodembreed wordt altijd een duit in het zakje gedaan als het gaat om kennisdeling en het inbrengen van pilots. In de sessie 'Recyclen en opwaarderen van een laagwaardige (water) bodem en afval' werden presentaties gegeven over innovaties die op pilotschaal zijn uitgevoerd. De presentaties werden vanuit drie uiteenlopende achtergronden gegeven. De eerste presentatie betrof het verbeteren van baggerspecie ophooglagen in Rotterdam, waardoor de bagger voor de aanleg van infrastructuur niet meer van de locatie afgevoerd hoeft te worden. Bij de tweede presentatie was het onderwerp bagger die bij onder-

houdswerkzaamheden vrijkomt, maar niet op de kant kan worden geplaatst. Door een ingenieus systeem wordt bagger gebufferd en wordt landwinning of verandering in waterstromen in plassen op natuurvriendelijke wijze mogelijk gemaakt, zoals bij het pilot project Wormer en Jisperwater. De derde presentatie schetste een toekomstbeeld over hoe we om kunnen gaan met ons afval. Door materialen en reststromen uit afval op een geclusterde wijze tijdelijk (temporary storage) op te slaan, kan het in de toekomst, als technologie zover is, alsnog gescheiden, gerecycled en/of hergebruikt worden. In alle drie de presentaties werd toegelicht hoe innovaties en het denken in kansen en mogelijkheden het mogelijk maken om wederom een stapje dichterbij een circulaire economie te komen.

KWALITEITSSTELSEL

Waar we aan één kant innovatie nodig hebben en waarderen, worden we aan de andere kant ook gebonden door regels. En waar pilots de weg vrijmaken voor nieuwe ontwikkelingen, worden dergelijke ontwikkelingen wanneer deze gevestigd en erkend zijn weer ingeperkt en gebonden aan regels ten aanzien van uitvoering en kwaliteit. Geluiden dat het kwaliteitsstelsel van onze sector, gebaseerd op Kwalibo, aan vernieuwing toe is worden al eens sterker. De sessie '(naar) Eenduidigheid bij of in kwaliteitsborging in bodemland', keek naar recente ontwikkelingen en kansen. Randvoorwaarden daarvoor zullen worden bepaald door het kabinetsstandpunt over certificatie en accreditatie, waarvoor de tien jaar oude bestaande versie wordt herzien. Daarnaast stelt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) dat de overheid altijd eindverantwoordelijk moet blijven voor het nalevingstoezicht. Dat betekent niet dat er geen rol meer kan zijn voor privaat toezicht. In het Omgevingsrecht bestaat privaat nalevingstoezicht en is het publieke toezicht beperkt tot een *reality check*.

Er is een verkenning uitgevoerd van kwaliteitsstelsels in andere sectoren om bruikbare ideeën op te doen. Daaruit blijkt onder meer dat men ook in de bouw een publiek-privaat stelsel heeft, maar dat het publieke deel daar beperkt is tot een toets aan ruimte- en publieke belangen, zoals archeologie. De belangrijkste toets wordt privaat uitgevoerd en het resultaat daarvan is een bijlage bij de vergunningaanvraag. De resultaten van deze sessie worden door de initiatiefnemers (ministerie I en M, RWS Leefomgeving, SIKB, BOG) meegenomen bij de lopende beshouwingen op het kwaliteitsstelsel.

Pulseffect

Tijdens een zandsuppletieproject steeg opeens de grondwaterstand achter de duinen, met wateroverlast voor bewoners tot gevolg. Oorzaak bleek een zogenoemd 'pulseffect' als gecombineerd gevolg van de suppletie en een ander groot project achter de duinen. De waterscheiding was opgeschoven waardoor meer grondwater landinwaarts afstroomde. De oplossing bestond uit het graven van een groot kanaal op het strand dat gecombineerd met een bronnering de wateroverlast tegen moest gaan. Wanneer men voorafgaand aan de start van de projecten samen beoordeeld had wat het gecombineerde effect zou kunnen worden, was de wateroverlast mogelijk voorkomen.

ONVERWACHTE GEBEURTENISSEN

Daar waar we inzien dat ons kwaliteitssysteem verbeterd kan worden, is het ook de vraag er voldoende aandacht is voor een gedegen onderbouwing voor gemaakte keuzes in de aanloop naar uitvoeringsprojecten. De sessie over onverwachte gebeurtenissen in de bodem, gaf een aantal interessante inzichten. Uit de presentaties (zie kader Pulseffect) blijkt dat in noodsituaties heel veel mag wat anders verboden is. Het zou goed zijn als een deel van die activiteiten naar voren kan worden gehaald, want veel onverwachte gebeurtenissen zijn te voorkomen door het inbrengen van kennis (lees: degelijk onderzoek) voorafgaand aan de uitvoering. Er wordt soms bewust en soms onbewust gekozen om niet alle risico's van te voren inzichtelijk te maken. Kennis van risico's kan gevolgen hebben voor de potentiële kosten van ontwikkelingsprojecten waardoor projecten anders niet tot uitvoering zouden komen. Tijdens een van de presentaties werd toegelicht dat organisaties die vooral heel betrouwbaar moeten zijn (leger, brandweer, e.d., zogenoemde high reliability organisaties), allemaal werken volgens vijf principes: 1) sterke focus op iets doen met (bijna) fouten, 2) niet willen vereenvoudigen, 3) sterk gericht op uitvoering, 4) veerkrachtig ten aanzien van onverwachte gebeurtenissen en 5) respect voor expertise. Rode draad is dat het systeem niet heilig is, maar dat het uiteindelijk toch om de mens draait.

KENNISONTWIKKELING

Dat het om de mens gaat is gezien onze drang van het aanpassen van de fysieke omgeving naar onze wensen ten behoeve van bijvoorbeeld stedenbouw, voedselvoorziening en comfort niets nieuws. Wat dit allemaal tot gevolg heeft is ons de laatste decennia langzaam duidelijk aan het worden. Onze wens naar bijvoorbeeld schoonheid en het voorkomen en bestrijden van ziektes en ongedierte heeft ook negatieve kanten. In de sessie over emergentiecontaminanten (verontreinigingen met onbekende effecten/gevolgen in het bodem- watersysteem) werd door middel van presentaties benadrukt dat kennisontwikkeling nodig blijft. Dit is niet alleen nodig omdat 'wij' als Nederland de Stockholmconventie onderschrijven. Het doel van de lijst die door de conventie is vastgesteld, is het beschermen van de gezondheid van de mens en de natuur door persistente organische verbindingen (POP's) uit te bannen. In Nederland zien we echter dat de traditionele bodemsaneringsoperatie zo goed als voorbij is (zie ook het kader over de aanpak van ecologische spoedlocaties). Ten aanzien van de traditionele verontreinigingen zijn we mede door veranderend beleid een heel eind, maar nieuwe erfstukken van onze technologische ontwikkeling komen zo nu en dan naar boven. Ontbrekende toetsingskaders voor bodem, onvoldoende kennis van toxicologische effecten, onbekend stofgedrag, het ontbreken van goede, gevalideerde analysemethoden en het ontbreken van (landelijk) bodembeleid ten aanzien van dergelijke vreemde stoffen maakt het omgaan ermee in de praktijk lastig. Het beeld dat naar voren werd gebracht is dat op landelijk niveau ook erkend moet worden dat kennisontwikkeling nodig blijft en we de kop niet in het zand moeten steken.

Sanering van ecologische spoedlocaties

In één van de laatste fases van het bodemsaneringsbeleid komt de sanering van ecologische spoedlocaties aan de orde. Via de Maatschappelijke Afweging in het Saneringscriterium wordt nu de verbinding gelegd tussen alle aspecten die meespelen bij beslissingen rond sanering en beheer van verontreinigde locaties, overigens zonder een specifiek instrumentarium dwingend voor te schrijven. De uitdaging is daarbij om een optimale afstemming te bereiken tussen diverse, soms conflicterende, regelgevende kaders (bijvoorbeeld de Flora- en Faunawet en de Wet Bodembescherming), want geen enkel kader geeft het finale antwoord.

KLIMAAT

Ook wordt de rol van het bodem- en watersysteem steeds vaker gekoppeld aan de wereldwijde klimaatproblematiek. De sessie 'een klimaatbestendig Nederland en de rol van het bodem- en watersysteem' ging over mitigerende maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en over maatregelen om de effecten van een veranderend klimaat op te vangen (klimaatadaptatie). De TCB presenteerde een advies over klimaat en het bodem- en watersysteem in gebiedsontwikkeling, met een overzicht van maatregelen waarbij bodem en water worden ingezet voor zowel klimaatmitigatie als klimaatadaptatie. Van deze maatregelen is vervolgens een indicatie gegeven van de reductie aan CO₂-equivalenten die dit zou kunnen opleveren. Eén van de conclusies van het advies is dat zowel stedelijk als landelijk gebied een substantiële bijdrage kunnen leveren aan adaptatie en mitigatie.

Het voorbeeld van het integrale SKB-project over de Veenkoloniën werd aangehaald, waar kennis wordt gedeeld over maatregelen in het kader van klimaatadaptatie, het verbeteren van de gewasproductie en het beter benutten van ecosysteemdiensten. Een van de aanbevelingen is om bij de uitvoering van dergelijke projecten wetenschap, de praktijk en ondernemers bij elkaar te brengen. Een ander voorbeeld ging in op het verminderen van bodemafdekking. In opdracht van RWS Leefomgeving is een digitale handreiking opgesteld om informatie over afdekking te ontsluiten en op een enthousiasmerende manier aan te zetten tot het nemen van maatregelen. Een maatregel zoals het minder verhard van de tuin, bleek menigeen bijzonder aan te spreken.

BEELD VAN DE REDACTIE

Wanneer we BodemBreed door de oogbellen bekijken, zien we een algemene trend, namelijk dat kennisontwikkeling en -deling, het gebruiken van boerenverstand en samen werken en samenwerken voor een integrale benadering nodig zijn. Dan ontstaat er een vruchtbare bodem voor het samengaan van systeemtechnische aspecten, de menselijke maat en verantwoordelijkheden van de overheid.

Bestuurdersbijeenkomst

Het motto bij IenM is: we weten veel, en het is dus zaak om ambities te vertalen naar doen! Er is nog onderzoek nodig naar nieuwe verdienmodellen voor de bodem. Benut functiecombinaties en neem de kostenkant gelijk mee, breng waarden in, en combineer beheer en ontwikkeling. De gebiedsontwikkeling nieuwe stijl komt bijvoorbeeld uit Rotterdam: besteed het gehele gebied aan, zoek nieuwe verdienmodellen en neem bij de aanbesteding maatschappelijke doelen mee. Nodig is: lef door de sectoren heen, publiek-private samenwerking en meer strategische communicatie. In de bestuurdersbijeenkomst was een prominente rol neergezet voor Vincent, bodemambtenaar die bij gemeente X niet gehoord werd. Bestuurders en anderen moeten deze mensen juist een stem geven in (nieuwe) ruimtelijke plannen in gemeenten. Verder werd het boekje 'slimme regie op de ondergrond' uitgereikt door Jacqueline Cramer. Het is een 'must have' voor elke wethouder, gedeputeerde en waterschapsbestuurder.